

El present imperfecte com a procés creatiu

Celler Vinyes dels Aspres

Ramon Ripoll Masferrer (arquitecte i professor de la UdG)
Pep Admetlla Fàbrega (dissenyador i escultor)

La relació entre el moment present i l'arquitectura no solament és un tema atractiu, per les seves possibilitats d'especulació teòrica i de composició pràctica, sinó que és un tema fonamental perquè situa la teoria i la pràctica arquitectònica dins de la dinàmica del món contemporani. Llavors l'objectiu d'aquesta anàlisi és comprovar com podem aproximar l'arquitectura actual a la vida real de la societat contemporània. És àmpliament acceptat que cada vegada més les persones viuen intensament, pensen constantment i gaudeixen profundament en el present, llavors qualsevol recerca arquitectònica que incideixi en el constant esdevenir està àmpliament justificada.

En aquest cas l'ampliació del celler Vinyes dels Aspres (Cantallops, Girona) situada al nord-est de la península Ibèrica, es fonamenta en la hipòtesi que és possible la revaloració de l'instant que es renova constantment a través de l'espai, el temps i els materials arquitectònics. Llavors el contingut d'aquest article gira entorn a viure intensament el moment present a través de l'arquitectura contemporània, una característica que

s'introdueix durant la definició i construcció de l'edifici, per part dels arquitectes i dissenyadors, i es renova durant la utilització, per part dels usuaris.

INTRODUCCIÓ

Cal recordar que les expressions col·loquials: *viure al dia*, *aprofitar el present* o *intensificar l'instant*, que s'escolten cada vegada més en la societat actual, tenen les seves arrels en el canvi cultural que s'inicia fa un segle i mig. Una actitud social sobre el concepte de moment present que ha evolucionat i augmentat a mesura que han passat els anys. Resulta innegable que el seu desenvolupat real s'ha realitzat paral·lelament a la idea teòrica de modernitat com a canvi constant (Baudelaire)¹ i del temps com: mundanitat (Heidegger)², instant (Bergson)³ o agradable (Jünger)⁴ només per a citar alguns autors. Una sèrie de plantejaments que giren entorn del temps present com a realitat oberta (Zubiri)⁵ a noves sensacions⁶. Sense cap dubte aquest enfocament cultural, sobre la revaloració de l'instant, facilita captar les percepcions simples

FIGURA 1: Vista exterior ampliació celler Vinyes dels Aspres (foto: R.R.)

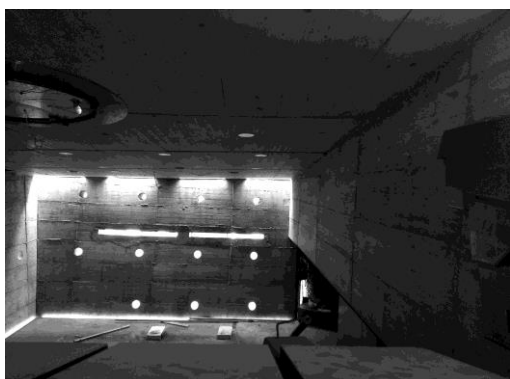

FIGURA 2: Vista interior ampliació celler (foto: R.R.)

i no contaminades per l'academicisme (Cassirer)⁷ i, segons alguns autors, aquestes emocions humanes són preculturals (Evans)⁸. Referències importantíssimes que avalen la rellevància del temps efímer en el món actual, i justifiquen en gran manera el sentir i pensar en el temps instantani de la societat actual.

Llavors és àmpliament acceptat que les persones necessiten la incertesa del viure al dia com a sinònim d'espontaneïtat, naturalitat, tensió i aventura. Una característica que té interès quan es complementa pel viure predeterminat sinònim de norma, artificialitat, monotonia i repetició. Certament la barreja del

viure incert (improvisació del present) i del viure determinat (repetició dels costums) està perfectament interioritzat en la majoria de persones, grups i manifestacions socials. Si s'accepta aquest plantejament, amb tots els matisos i peculiaritats que es vulguin introduir, és fàcil arribar a la conclusió que unint la tensió irregular del temps present (imprevisible) amb la repetició regular del temps passat (previsible) és una combinació òptima i necessària per als individus i la societat. Sorgeix llavors la qüestió fonamental d'aquesta anàlisi: Quins mitjans disposa l'arquitectura contemporània per a potenciar el temps present segons les característiques de la societat actual?

Se sap que les recerques realitzades sobre aquest tema són importants, àmplies i diverses. Cal recordar els exemples arquitectònics moderats, per a captar el present que flueix de manera controlada, els han realitzat autors coneguts (Adjave, Aravena, Moneo, Mark Lee, Siza, etc.) que barregen els impulsos del present amb la reinterpretació del passat (Vattimo)⁹. Unes propostes que han estat investigades a partir de l'eclecticisme metòdic (mètode compositiu).

Mentre que els exemples més radicals i tràgics, de l'esdevenir incontrolat, han estat analitzats per autors (Eisenman, Ghery, Libeskind, Miralles, Pinós, etc.) que rebutgen els criteris prestablerts (Habermas)¹⁰ i recuperen la relació entre representació i subjecte (Derriba)¹¹. Uns casos que han estat investigats fonamentalment a partir dels conceptes deconstructivistes (mètode conceptual).

Pel contrari aquest article analitza una nova visió, que es comprova en un cas real, sobre la relació entre l'instant i l'arquitectura, no tant dels conceptes i mètodes, sinó sobretot a partir de les actituds, barreja de rigorositat i espontaneïtat, establertes durant la creació i la construcció arquitectònica (l'actitud com a

FIGURA 3: Vista interior ampliació celler (foto: R.R.)

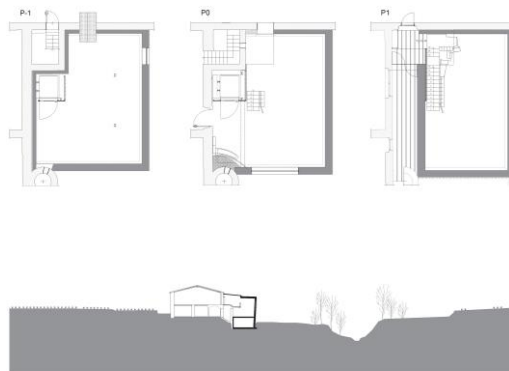

FIGURA 4: Distribució i secció ampliació celler (dib: R.R.)

mètode). En aquest cas s'entén per actitud la manera d'estar que estableix conscientment una persona abans d'una acció (concreció, disseny o creació) o bé la manera de ser que adquireix una persona (usuari) després de realitzar una funció. Per tant, és sinònim de com es posa un individu per a afrontar una situació i viceversa. Una característica molt utilitzada per la majoria de creadors de tota mena de disciplines de creació contemporània, en les quals els conceptes i els mètodes són

importants en la mesura que se sotmeten a les solucions sorgides d'una actitud determinada.

El cas real analitzat correspon a l'ampliació de les instal·lacions del celler Vinyes dels Aspres que té per objectiu funcional respondre a les necessitats industrials i productives sobre la criança del vi. Un conjunt arquitectònic format actualment per una nau nova existent d'elaboració, una antiga masia com a celler per a la criança del vi, i l'ampliació (objecte d'aquest estudi) per a magatzem i sala de visites (de 200 m²) format pel soterrani, la planta baixa i un accés a la planta primera. És evident que aquesta ampliació, per la seva situació i tractament, articula la nau nova existent amb la masia tradicional. Una intervenció de petit format ideal per a investigar plantejaments, reflexions i resultats a partir de la unió entre el mètode i el concepte arquitectònic amb les actituds estètiques pròpies de qualsevol creació cultural. Les solucions obtingudes han estat revisades, unificades i acceptades per criteris de lògica, autenticitat i veracitat.

Uns resultats que prioritzen tant el programa de necessitats preestablert (en el temps passat) com els estímuls que sorgeixen durant la creació i construcció (en el temps present). Són estímuls que s'acumulen durant la definició i realització de l'obra (com a ressorts plens d'energia) que s'alliberen en moments concrets solucionant problemes únics i irrepetibles. Uns ressorts intuïtius que s'utilitzen per a aconseguir un fi o composició arquitectònica. Els tres àmbits que transmeten vibracions especials en aquesta ampliació són: els objectes singulars (esculturitzar elements), les zones de transició (hibridar ambients) i els materials industrials (vitalitzar la matèria).

FIGURA 5: Escala interior sala-magatzem Vinyes dels Aspres (foto: P.A.)

FIGURA 6: Barana interior sala-magatzem (dib, maqueta i foto: P.A.)

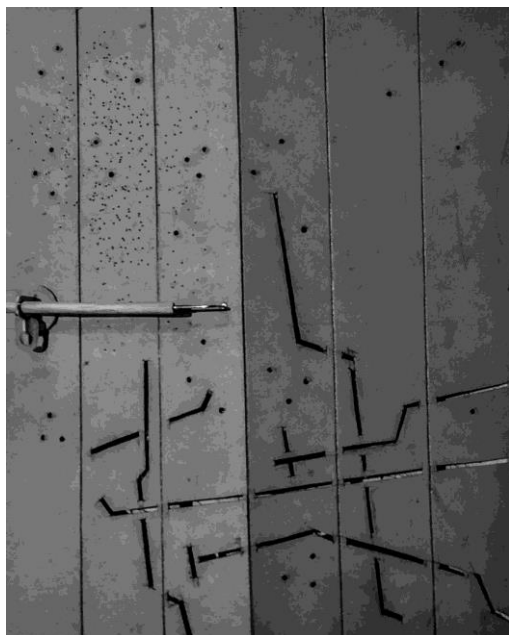

FIGURA 7: Porta interior sala-magatzem (maqueta: P.A.)

ESCULTURIZAR ELEMENTS (ESPAI)

Aquest primer aspecte sorgeix de la doble funcionalitat de l'ampliació que ha de respondre a un ús industrial (magatzem de vi criat i embotellat) i a un ús cultural (sala per a les explicacions guiades d'enòlegs, comercials i compradors). Un dels recursos utilitzats és sotmetre els elements funcionals principals (escala, porta, banc, claraboia, etc.) a les exigències de les normatives (industrials) i als requeriments de l'estètica de l'objecte (escultòric).

És obvi la presència tant de les decisions establertes (característiques, formes i materials pròpies de les normes) que es barregen amb les decisions intuïtives (tensió, asimetria i alliberament pròpies de la creació). Es pretén introduir en l'espai funcional normalitzat, neutre i reversible, aspectes com l'expressivitat i el dinamisme (Benn)¹² i relacions irreversibles (Bunge)¹³. Així com el diàleg entre previsibilitat tècnica i naturalesa imprevisible (Prigogine)¹⁴ i sobretot un nou equilibri, tal com s'ha anat comentant entre passat i present, propi de la realitat social (Wagensberg)¹⁵.

Unes característiques que incideixen en l'espai arquitectònic a partir de l'objecte estètic (esculturització de l'arquitectura) com a primera línia de recerca.

FIGURA 8: Vestíbul planta baixa Vinyes dels Aspres (foto: P.A.)

FIGURA 9: Vestíbul planta baixa (foto: P.A.)

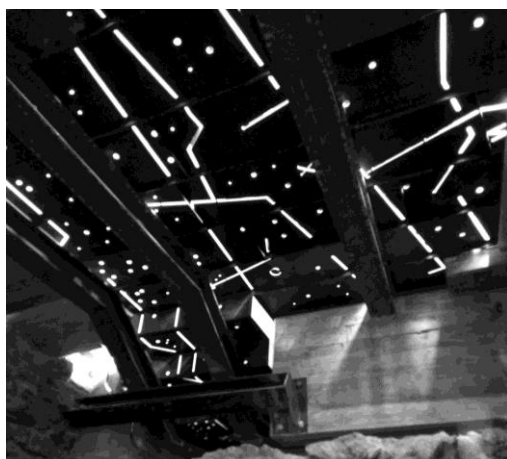

FIGURA 10: Escala interior soterrani (foto: P.A.)

HIBRIDAR ELS AMBIENTS (TEMPS)

Aquesta segona peculiaritat sorgeix d'unir dues èpoques constructives molt diferents, com és l'edificació popular tradicional (de molta personalitat) i l'edificació contemporània. Per a relacionar aquestes dues parts tan diferenciades passa per definir unes zones de transició entre la part històrica existent i la part ampliada (vestíbuls de la planta baixa i primera, i escala d'accés a la planta soterrani).

Aquestes tres zones enllacen les dues èpoques diferents del conjunt resultant. Es crea així no solament uns espais intermedis especials sinó sobretot unes zones d'un temps indefinit (Bergson)¹⁶, d'ambigüitat de transició imprevisible (Popper)¹⁷, abocant així a l'espectador a una actitud oberta i creativa (Pricogine)¹⁸. Aquestes zones intermèdies estan funcionalment definides prèviament, mentre que la seva ambientació temporal són intuïtives. Un enfocament que suposa un complement a les conegudes juntes constructives, estructurals, arquitectòniques i funcionals.

D'aquesta manera s'introdueix la que es podria dir junta ambiental amb unes característiques temporals híbrides (hibridació del temps) com segona línia de recerca.

FIGURA 11: Entrada llum a través els òculs de les parets Vinyes dels Aspres (dib: P.A.)

FIGURA 12: Entrada de llum clara boia superior (dibuix i foto: P.A.)

FIGURA 13: Entrada de llum natural indirecta en el soterrani (dib: P.A.)

VITALITZAR LA MATÈRIA (MATERIALS)

Aquest tercer aspecte sorgeix en haver de crear, segons les condicions posades per la propietat, un ambient tancat, fresc i de poca llum, propi dels cellers. Un requeriment que s'aconsegueix fonamentalment mitjançant la simplificació tecnològica amb un únic material (formigó armat), i la introducció d'elements especials de ferro negre que permeten l'entrada de llum i la ventilació puntual (òculs i petites obertures).

La relació entre massa i llum suggereix sensacions aleatòries i accidentals (Günther)¹⁹, aconseguint d'aquesta manera que els objectes interactuïn els uns amb els altres (Trias)²⁰ ajudant a transformar la tècnica en tecnologia (van Doesburg)²¹. El formigó està definit prèviament, mentre que els efectes lumínics es defineixen barrejant assajos preestablerts amb la contínua comprovació intuïtiva.

El resultat és la creació d'una il·luminació puntual amb una funció suggeridora i ambigua alhora. És el que es podria denominar la fusió entre llum i matèria (desmaterialització dels materials) com tercera línia de recerca.

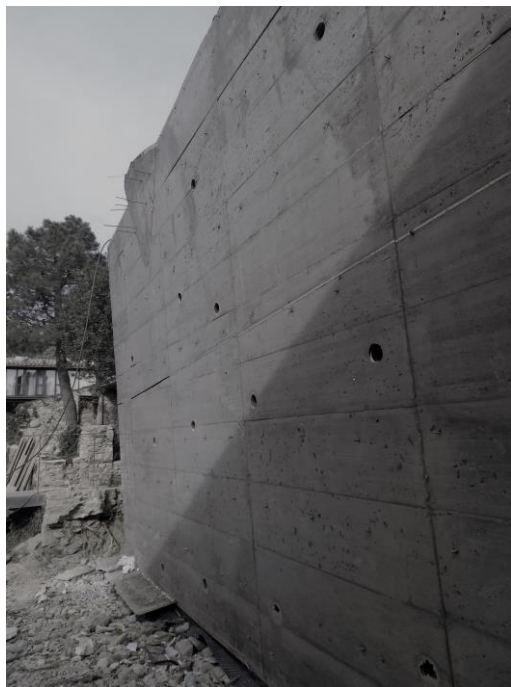

FIGURA 14: Detall exterior Vinyes dels Aspres (foto: R.R.)

FIGURA 15: Detall interior (foto: R.R.)

CONCLUSIONS

Sense cap dubte aquesta anàlisi gira entorn a l'arquitectura límit, que neix d'enfrontar dos plantejaments temporals oposats com és la durada objectiva i la instantaneïtat subjectiva. Un enfocament integrador que es converteix, tant per als arquitectes i creadors com per als usuaris, en una font inesgotable de coneixement profund o principi ontològic (Ferrater)²². És evident que enfrontar plantejaments oposats ha estat present al llarg d'aquest treball tant en el tractament de l'objecte estètic, la junta ambiental i la fusió entre llum i matèria. Tres plantejaments que defineixen les funcions i objectius, identifiquen les actituds amb què s'han resolt i concreten uns resultats.

En quant a la seva avaluació es pot afirmar, de manera general, que les solucions preestablertes i tancades (en el temps passat) són fonamentals per a l'harmonització general. Mentre que les solucions improvisades i obertes (en el temps present) són complementàries. En tot cas cadascuna de les propostes de recerca (esculturització de l'arquitectura, hibridació del temps i desmaterialització dels materials) tenen sentit sempre que s'insereixen en la lògica dels conceptes i mètodes assumibles per l'arquitectura.

També s'ha comprovat que aquest plantejament dualista, segons els termes expressats anteriorment, és fàcilment interpretat per qualsevol espectador. Això demostra, una vegada més, que es pot conjuminar les propostes previsibles amb les d'una certa imprevisibilitat. Una integració que es realitza en la línia del que s'ha anat investigant en l'arquitectura en general (relació entre matèria i esperit) i en la línia del que aquí s'ha plantejat (relació entre el passat i l'instant present). Llavors resulta innegable que l'usuari (sense interlocutors, intermediaris ni codis

preestablerts) entra en el joc del pensar i del sentir estètic (Gadamer)²³, que qüestiona qualsevol tipus de neutralitat (Gavilan)²⁴ i, per tant, veu reforçada la seva vulnerabilitat (Ramonedà)²⁵. Es pot afirmar que aquest procés es realitza combinant determinisme amb indeterminisme (Hacking)²⁶, com a solució davant la dificultat d'accedir al coneixement absolut (Bollnow)²⁷. Una sèrie d'aspectes que donen molt a comentar i que evidencia la importància d'aprofundir contínuament en aquest camí, fonamental per a l'arquitectura contemporània, que uneix tradició i regularitat amb enigma i irregularitat.

Al final no van del tot desencaminats els que defensen que les respostes més genuïnes, sobre el ser personal i col·lectiu, sorgeixen de les vivències intensíssimes del moment present (present imperfecte).

NOTES

1 Recordar que Baudelaire uneix el concepte de contemporaneïtat amb l'instant fugaç, que no dura i que és substituït per un altre instant igualment efímer (De Azúa, 1995, 213).

2 De manera molt lúcida aquest autor defineix l'ara com el que passa mentre que el que ha passat constitueix el passat. Interessa sobretot el seu concepte de temps mundà. (Heidegger, 1993, 455-6).

3 Val la pena revisar d'aquest autor el seu concepte d'aprehensió d'una realitat a partir del nostre jo que dura (Bergson, 1973, 17 i 18).

4 Interessant relació entre ocupacions agradables (plaents) amb temps indefinit (fora del temps mecànic) (Jünger, 1998, 26).

5 La realitat no sorgeix de la cosa sinó del sentit, després per a aquest autor la realitat és un moment físicament obert (obertura dinàmica) (Zubiri, 1984, 215).

6 El mateix autor concreta en una altra de les seves obres que aquestes percepcions noves són la llum, la gravitació, l'acció, etc. (Zubiri, 1996, 87).

7 Recordar que per a aquest autor l'experiència pura està fonamentada en percepcions originàries simples i no contaminades per interpretacions teòriques (Cassirer, 1964, 37).

8 Aquest aspecte és una característica que permeten una major relació entre arquitectura i creació en afirmar que moltes de les nostres emocions es van forjar en l'inici de la humanitat. Aquest autor defensa que les emocions (l'alegria, l'aflicció, la ira, la por, la sorpresa o la repugnància) són mitjans que han permès la supervivència humana (Evans, 2002, 14-22).

9 Encertadament aquest autor incideix sobretot en la crisi de la modernitat a causa de la dissolució de la idea unitària de la història. Visió que serveix d'esperó a les interpretacions eclèctiques de la cultura actual. (Vattimo, 1990, 77).

10 Recordar l'aportació fonamental d'aquest autor en la diferenciació entre aparença i cosa en si (Habermas, 2002, 25-27).

11 Concepte molt important pel pensament i l'arquitectura de constructivista (Derroca, 1998. 94-95).

12 Aquest autor incideix sobre la superació de l'espai conceptual mitjançant la revaloració de l'espai expressiu i dinàmic (Benn, 1999, 108).

13 Novament aquest autor diferencia la realitat reversible artificial i mecànica (que es pot reproduir les vegades que vulguem) amb la realitat irreversible (que és única i per tant irreproductible) (Bunge, 1983, 50).

14 Concreta amb més precisió el plantejat anteriorment per Bunge (Prigogine, 1997, 10).

15 S'hauria d'aprofundir més en les preguntes de: com s'accedeix a una realitat? o bé com es pot romandre en ella? (Wagensberg, 2004, 63)

16 Restituir al moviment la seva mobilitat, el canvi la seva fluïdesa i el temps la seva durada, incideixen a separar temps i espai (Bergson, 1976, 16-17).

17 Com se sap la imprevisibilitat del temps futur permet delimitar el camp d'acció de la ciència i introduir altres mètodes de decisió fonamentats en la intuïció etc. (Popper, 1961, 13).

18 Segons aquest autor: "El temps és la base de la creativitat dels artistes, dels filòsofs i els científics. La introducció del temps en l'esquema conceptual de la ciència clàssica va ser un immens progrés. Però alhora es va empobrir la noció de temps perquè no es va fer cap distinció entre passat i futur" (Prigogine, 1999, 16).

19 Estreta relació, segons Gúntner, entre decisió individual i accidental, i atzar com a circumstància superficial i no ontològica (VVAA, 1986, 48).

20 Cal recordar que aquest plantejament que tots els objectes interactuen uns amb els altres és pròpia de la llei de la relativitat (VV.AA. 1985, 149).

21 Ja en el 1918 van Doesburg afirma que el major obstacle pel desenvolupament de l'arquitectura és voler fer, a priori, una obra d'art en lloc d'una construcció pràctica i lògica. I sobretot que l'arquitectura no és un joc de la fantasia (Urrutia, 2002, 159-160).

22 Segons aquest autor els conceptes límits han de combinar-se formant polaritats ja que permet fundar conceptualment una realitat (integracionisme) com a font del conèixer veritable (Ferrater Mora, 1986, 17-18).

23 Ha tingut molta influència el concepte d'espectador-usuari com a participant de la realitat creada. (Gadamer, 1996, 69-70).

24 Defensa la necessitat que l'individu contemporani no claudiqui davant la força homogeneïtzadora actual (Esparver, 2001, 13).

25 És molt important, segons Ramoneda, potenciar culturalment a l'individu contemporani davant la seva enorme vulnerabilitat (VV.AA, 1982, 84-85).

26 Els autors que defensen l'indeterminisme reforcen el sentit obert del futur i potencien la llibertat humana (Hacking, 1991, 17)

27 Cal matisar que la impossibilitat de conèixer l'absolut no vol dir en cap cas la impossibilitat d'aprofundir en el sentit del món contemporani (Bollow, 2001, 26).

BIBLIOGRAFIA:

BENN, G. *El yo moderno*. Valencia: Editorial Pre-textos, 1999.

BERGSON, H. *Introducción a la metafísica*, Buenos Aires: Ediciones Siglo Veinte. 1973.

BERGSON, H. *El pensamiento y lo moviente*. Madrid: Editorial Espasa Calpe. 1976.

BOLLNOW, O. *Introducción a la filosofía del conocimiento*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 2001.

BUNGE, M. *Controversias en física*. Madrid: Tecnos, 1983.

CASSIRER, E. *Filosofía de las formas simbólicas*. (tomo I: *El lenguaje*). Mexico: Editorial Fondo de Cultura económica, 1964.

DE AZUA, F. *Diccionario de las artes*. Barcelona: Planeta, 1995.

DERRIBA, J. *La deconstrucción en las fronteras de la filosofía*. Barcelona: Paidós, 1998.

EVANS, D. *Emoción, la ciencia del sentimiento*. Madrid: Taurus, 2020.

FERRATER MORA, J. *El ser y la muerte*. Barcelona: Planeta-Agostini, 1986.

GADAMER, H-G. *La actualidad de lo bello*. Barcelona: Paidós, 1996.

GAVILÁN, J. *De los límites de la razón a la razón de los límites*. Málaga: Universidad de Málaga, 2001.

HABERMAS, J. *Acción comunicativa y razón sin transcendencia*. Barcelona. Paidós, 2002.

HACKING, I. *La domesticación de l'atzar*. Barcelona: Gedisa Editorial, 1991.

HEIDEGGER, M. *El ser y el tiempo*. Madrid: Fondo de cultura económica, 1993.

JÜNGER, E. *El libro del reloj de arena*. Barcelona: Tusquets editores, 1998.

POPPER, K. *La miseria del historicismo*. Madrid: Taurus, 1961.

PRIGOGINE, I. *Las leyes del caos*, Barcelona: Editorial Crítica, 1999.

PRIGOGINE, I. *El fin de las certidumbres*. Madrid: Taurus, 1997.

VV.AA. *Los límites del mundo*, Barcelona: Editorial Ariel, 1985.

URRUTIA, A. *Arquitectura española contemporánea. Documentos escritos, testimonios inéditos*. Madrid: Colegio Oficial de Arquitectos de Madrid, 2002.

VATTIMO, G. *La sociedad transparente*. Barcelona: Paidós, 1990.

VV.AA. *Coneixement, memòria, invenció*. Barcelona: Edicions 62, 1982.

VVAA. *Proceso al azar*, Barcelona: Tusquets Editores, 1986.

WAGENSBERG, J. *La rebelión de las formas*. Barcelona: Busquets Editores, 2004.

ZUBIRI, X. *Inteligencia sentiente*. Madrid: Alianza. Madrid, 1984.

ZUBIRI, X. *Espacio. Tiempo. Materia*. Madrid: Alianza, 1996.

FIGURA 16: Escala interior soterrani (foto: P.A.)

(Aquesta investigació s'ha publicat a la revista LA PUNXA n. 59 / 2n semestre 2020)